

ІНФОРМАЦІЙНА КУЛЬТУРА ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ІСТОРІЇ

Тетяна БАБЕНКО (Кіровоград)

У статті автор робить спробу визначити зміст інформаційної культури як складової професійної культури майбутніх вчителів історії

В статье автор делает попытку определить содержание информационной культуры как составляющей профессиональной культуры будущих учителей истории

Ключові слова: інформаційна культура майбутнього вчителя історії, професійна культура, професійна компетентність.

Місце освіти в житті сучасного суспільства багато в чому визначається постійно зростаючою роллю знань, інформації, що відобразилось в концепціях інформаційного суспільства, становленні інформаційної цивілізації. Володіння потрібною інформацією, здатність її здобувати з різних джерел, опрацьовувати, систематизувати, і творчо використовувати стає необхідною умовою повноцінної життєдіяльності, особистої і професійної успішності сучасної людини.

Більшість дослідників зазначає, що останнім часом стрімко зросла наукова складова педагогічної праці, бурхливо розвивається дистанційна освіта, інтенсифікувалися потоки навчальної і методичної інформації, з якими має працювати вчитель, зросли вимоги до рівня освітньої підготовки вчителів. Аналіз професійних вимог до вчителя-історика,

визначених у державних документах та наукових публікаціях, дає можливість стверджувати, що інформаційна культура є важливою складовою професіоналізму вчителя історії, його загальної та професійної культури.

Отже, **актуальність дослідження** змісту інформаційної культури як складової професійної культури майбутнього вчителя історії ми визначаємо з огляду на існуючі протиріччя між бажаним рівнем інформаційної культури та недостатньою спрямованістю навчально-виховного процесу педагогічних ВНЗ на її формування; між існуючим розумінням сутності інформаційної компетентності майбутніх вчителів історії та сучасним рівнем обґрунтування її змісту.

Тому **мета статті** – розкрити зміст інформаційної культури майбутнього вчителя історії як складової професійної культури.

Слід зауважити, що проблема формування інформаційної культури стала предметом наукового пошуку як вітчизняних так і зарубіжних учених. Методологічні засади розуміння сутності інформаційної культури висвітлено у працях Л.Вінарика, М. Вохрищевої, Н. Гендіної, Н. Морзе, Б. Семеновкера, Є. Семенюка та ін.

Особливості формування інформаційної культури у студентів вищих навчальних закладів досліджували М.Жалдак, М.Близнюк, Г.Вишпинська, А.Столяревська, Ю.Вороніна, О.Соколова.

У наукових працях С.Анісімова, М. Астаф'єва, І. Казакова та ін.. інформаційна культура розглядається як фактор професійного становлення особистості.

У науково-педагогічній літературі накопичено значний досвід дослідження особливостей формування професійної та педагогічної культури. Це, насамперед, праці Є. Бондаревської, І. Зязюна, О. Гармаша, І. Ісаєва, В. Радула, В.Сластьоніна та ін.

Зміст інформаційної культури майбутнього вчителя історії детермінований як загальнокультурним розвитком особистості, так і вимогами професійної діяльності. Враховуючи це, ми вважаємо, що інформаційну культуру майбутнього вчителя історії слід розглядати як складову його професійної культури.

При цьому ми спираємось на визначення сутності і змісту професійно-педагогічної культури у роботах В.Сластьоніна [9] та І. Ісаєва [2], де цей феномен розглядається як складне системне утворення, що представляє собою упорядковану сукупність загальнолюдських ідей, професійно-ціннісних орієнтацій і якостей особистості, універсальних способів пізнання і гуманістичної технології педагогічної діяльності.

Такий підхід, на нашу думку, дозволяє по-перше, розглядати інформаційну культуру майбутнього вчителя історії як системне

особистісне новоутворення та утворення у структурі професіоналізму вчителя; по-друге, досліджувати її зміст і умови формування в контексті професійного становлення особистості майбутнього вчителя-історика; по-третє, передбачити задіяння у цьому процесі педагогічних методик і технологій.

Крім того, при визначенні змісту і структури інформаційної культури майбутнього вчителя історії, на нашу думку, потрібно спиратися на існуючі підходи щодо визначення змісту професійно-педагогічної культури вчителя, а також на вимоги професійної діяльності.

Слід відзначити, що у педагогічній науці відсутня єдність щодо визначення сутності й змісту професійної культури вчителя, що зумовлює вживання термінів "професійна культура", "педагогічна культура", "професійно-педагогічна культура".

Так В.Радул розглядає поняття "професійна культура" і "педагогічна культура" як близькі за змістом. Він вважає, що педагогічна культура – це інтегральна якість особистості вчителя, що проектує його загальну культуру у сфері професії. Педагогічна культура – це синтез високого професіоналізму у внутрішніх властивостях педагога, володіння методикою викладання і наявність культуротворчих здібностей. Вона впливає на формування самореалізації та соціальної відповідальності майбутнього вчителя. Діяльність учителя у сфері педагогічної культури є діяльністю, що спрямована на відтворення, збереження, розподіл та використання духовних цінностей. Педагогічна діяльність у сфері педагогічної культури зростає до рівня загальної культури, виступає ніби каталізатором вияву індивідуальності [6, с. 5-12].

Практично цих же позицій дотримується В.Зелюк, який вважає професійну і педагогічну культуру синонімічними поняттями, стверджуючи, що існує більш широка категорія – „культура майбутнього вчителя”, що поєднує в собі різні види особистісної культури, в тому числі і професійну. О.Рудницька визначає педагогічну культуру як „сукупність сформованих якостей особистості вчителя, які знаходять свою проекцію в його вміннях та проявляються в різних аспектах професійних відносин і діяльності” [7].

Ми поділяємо думку В.Радула, В.Кравцова, М.Михайліченка які розглядають професійну культуру як поняття у змістовному плані ширше, аніж педагогічна культура, як таке, що найбільш повно відображає професійний розвиток особистості вчителя та його діяльність у професійній сфері, вважають, "що професійна культура вчителя є складовою його загальної культури, складним утворенням у цілісній структурі особистості, що характеризує всю сукупність відносин у сфері педагогічної діяльності та відповідний розвиток індивідуальних

професійно значущих здібностей, розумових, психологічних та фізичних якостей, мотиваційної сфери, забезпечує високу якість і позитивне ставлення до професійної діяльності." [7, с. 85].

При цьому автори спираються на визначення Н.Крилової, яка під професійною культурою фахівця розуміє "єдність переконаності в соціальній значущості своєї професії, розвинене почуття професійної гордості, працелюбства і працездатності, підприємливості, енергійності та ініціативності, здатності ефективно, швидко та якісно вирішувати оперативні задачі; знань теорії управління і соціальної психології, організаторських здібностей, готовності до розширення професійного досвіду" [5, с. 401], висновки І.Зязюна та Г.Сагач, що важливими показниками професійної культури вчителя є системний світогляд, модельне мислення, праксеологічна, рефлексивна та інформаційна озброєність, компетентність спілкування і управління, конкретно-предметні знання [1] та вищенаведену позицію В.Сластьоніна [9].

Ми враховуємо думку В.Кравцова, що "професійна культура має об'єктивний вимір, що характеризує її як суму надбань, цінностей, установок, способів спілкування, традицій, ритуалів, досягнень науки, освіти, що, будучи створеними в процесі діяльності людей, через опредмечування відділилися від них і стали самостійними утвореннями зі специфічними зв'язками, та суб'єктивний, що виражається у особистісній інтеріоризації цих надбань та атрибутів" [4, с. 83].

Отже, інформаційну культуру майбутніх учителів історії теж доречно розглядати у об'єктивному вимірі як певну символічну реальність, що уособлює сприйняття на рівні суспільної свідомості та свідомості представників професійної субкультури системи цінностей, установок, способів комунікації, традицій, ритуалів, знань, умінь, навичок, що у сукупності характеризують способи опрацювання майбутнім учителем істориком інформації, його оціночні ставлення до неї та діяльність у інформаційній сфері.

Разом з тим, професійна культура реалізується тільки через суб'єктний вияв, тобто є "складним інтегральним утворенням в цілісній структурі особистості фахівця, що ... може формуватися лише в контексті соціальної, суспільно-корисної діяльності" [4, с. 83]. Тобто, інформаційна культура стає особистісним надбанням майбутнього вчителя історії лише в умовах залучення до певної діяльності, у процесі якої відбувається особистісна інтеріоризація вищеназваних атрибутів об'єктивного вияву інформаційної культури.

Слід відзначити, що діяльнісний підхід до інтерпретації культури та професійної культури дозволяє з одного боку враховувати контекст особистісного становлення (Л.М.Коган, В.М.Межуєв та ін.), а з іншого - розглядати культуру як універсальну властивість і прояв суспільного

життя (Ю.А.Жданов, Е.С.Маркарян та ін.). Дотримання положень діяльнісного підходу до інтерпретації та формування інформаційної культури майбутніх учителів історії, на нашу думку, зумовлює визначення змісту досліджуваного утворення відповідно до вимог навчальної, соціальної та майбутньої професійної діяльності, а також розгляду педагогічних умов його формування в контексті процесу професійного становлення особистості майбутнього вчителя історії

Ми враховуємо думку І.Казакова, що інформаційну культуру слід розглядати в якості обов'язкового компонента загальної й професійної культури. Дослідник відзначає: "Як правило, інформаційна культура педагога проявляється й формується у педагогічній діяльності (підкреслено нами – Т.Б.) способом розв'язання різних педагогічних задач, причодіу не тільки у педагогічній, але й у навчально-пізнавальній, а також дослідницькій діяльності (підкреслено нами – Т.Б.), котрі є для студента основними у період професійної підготовки, через розв'язання навчально-пізнавальних, педагогічних та дослідницьких задач" [3, с. 11]. Разом з тим, спираючись на напрацювання наведеного вище соціологічного підходу до тлумачення феномену культури (Є.Девіс, К.Клакхон, Б.Маліновський, Т.Парсонс, Ч.Хоккет) ми вважаємо, становлення інформаційної культури майбутніх учителів історії відбувається не тільки у педагогічній, навчально-пізнавальній, та дослідницькій, але й у соціальній діяльності, як результат задоволення інформаційних потреб особистості. Це дозволяє розглядати спрямовану соціалізацію у соціокультурному просторі ВНЗ та професійній субкультурі як необхідну умову ефективного формування інформаційної культури майбутніх учителів історії.

Прийнято вважати, що професійна культура включає сукупність спеціальних теоретичних знань і практичних умінь, пов'язаних з конкретним видом праці. При цьому ступінь володіння професійною культурою виражається в кваліфікації і кваліфікаційному розряді. Необхідно розрізняти а) формальну кваліфікацію, яка засвідчується певним сертифікатом (диплом, атестат, посвідчення) про закінчення певної навчальної установи і уособлює систему необхідних для даної професії теоретичних знань, б) реальну кваліфікацію, що отримується після декількох років роботи в даній галузі, включає сукупність практичних навиків і умінь, тобто професійний досвід (компетентність).

І.Ісаєв розглядає професійно-педагогічну культуру, як узагальнений показник професійної компетентності і метод професійного самовдосконалення. У структурі даного утворення вчений виділяє аксіологічний, технологічний та особистісно-творчий компоненти [2]. Враховуючи вищенаведене, ми вважаємо необхідною умовою

формування інформаційної культури майбутніх учителів історії врахування засад компетентнісного підходу.

Відомі дослідники В.Краєвський та А.Хуторський вважають, що основними характеристиками компетентнісного підходу є наступне: – компетентність є ключовим, своєрідним „вузловим” поняттям, оскільки воно, по-перше, поєднує в собі інтелектуальний і навичковий складники освіти; по-друге, в понятті компетентності закладено ідеологію інтерпретації змісту освіти, сформованого „від результату” („стандарт на виході”); по-третє, ключова компетентність є інтегративною за своєю природою, тому що вона містить низку однорідних чи близьких умінь і знань, що належать до широких сфер культури та діяльності (інформаційної, правової тощо).

В.Сластьонін вважає, що поняття „професійна компетентність” характеризує єдність теоретичної й практичної підготовленості вчителя до педагогічної діяльності й констатує його професійність [8]. Ми враховуємо також думку В.Радула, В.Кравцова та М.Михайліченка, що „професійна компетентність вчителя є інтегрованим показником його теоретичної й практичної підготовленості до виконання професійної діяльності, пов'язаної з вихованням і навчанням іншої людини” [4, с. 141].

Враховуючи, що більшість науковців розглядають професійну компетентність як необхідну й важливу складову професіоналізму та професійної культури вчителя, що забезпечує теоретичну та функціональну готовність до ефективної професійної діяльності, ми вважаємо за доцільне розглядати інформаційну компетентність у якості компонента інформаційної культури майбутніх учителів історії.

При цьому ми спираємось на висновок Ю.Чернової, що „професійна культура вчителя з точки зору діяльнісного підходу – це більш високий рівень професіоналізму, досягнутий через філософське осмислення і саморефлексію професії, це міра і спосіб творчої самореалізації фахівця в різних видах професійної діяльності і спілкуванні, спрямованих на засвоєння, передачу і створення професійних цінностей і нових технологій” [10, с. 30].

У цьому контексті слід зазначити, що у культурологічних і в педагогічних дослідженнях, зокрема – працях С.Архангельського, Б.Єрасова, М.Кагана, В.Сластьоніна, виокремлюють структурний та функціональний прояв професійної культури як певної метасистеми [4, с. 83]. Це дозволяє нам також розглядати інформаційну культуру майбутніх учителів історії як складну систему, що містить у собі структурні компоненти та має форму прояву у вигляді певних функцій.

Зауважимо, що у вітчизняній та зарубіжній культурології сформувався підхід до інтерпретації культури не тільки як соціального, але й як антропологічного феномену.

Т.Люрина вважає, що сама логіка педагогіко-антропологічного підходу до професійної культури вчителя, зумовленої рефлексією гуманітарного знання, розкриває принципово важливу світоглядну функцію конкретних наук, яка найтіснішим чином пов'язана з опрацюванням загального наукового світогляду, котрий правомірно спирається на сукупність даних усіх наук, на здобуті знання стосовно законів суспільства, духовної діяльності людини. Важливо підкреслити, що приклад педагогічної антропології виразно демонструє, яким чином фундаментальні наукові ідеї стають складовими елементами змістовних характеристик наукового світогляду, а філософсько-світоглядні категорії, принципи, закони втілюються у систему освіти, у самий процес професійної творчості, виступаючи як своєрідний евристичний каркас усього наукового знання, його єдності та цілісності.

Врахування положень антропологічного підходу та результатів наукових досліджень Л.Вінарика, М.Вохришевої, Н.Гендіної, І.Козакова, та ін. дозволяє розглядати прояв індивідуальності (інформаційний світогляд, особистісні професійно важливі якості, здібності) в якості компонента інформаційної культури майбутніх учителів історії.

Узагальнення результатів наукових досліджень та вимог до професійної діяльності майбутніх учителів історії дозволяє стверджувати, що формування інформаційної культури у майбутнього вчителя історії передбачає цілісний розвиток його особистості, зокрема його професійних здібностей, якостей і характеристик, таких як активність, відповідальність, дисциплінованість, пам'ять, увага, акуратність, самостійність, мислення, працелюбність, вимогливість до себе, а також комунікативних якостей.

З антропологічним підходом до розуміння сутності професійної культури тісно пов'язаний аксіологічний, який має значну популярність у науковому світі та ґрунтується на тлумаченні ціннісної природи культури.

Оскільки головним способом сприйняття і відтворення цінностей є професійна діяльність, аксіологічний зміст професійної культури вчителя слід пов'язувати насамперед із цінностями професійної діяльності (педагогічними цінностями), розглядати їх як значення, мету і як принципи поведінки. Ми враховуємо думку, що "цінності педагогічної діяльності дозволяють учителеві задовольнити власні матеріальні, духовні та суспільні потреби, слугують орієнтиром його соціальної та професійної активності, спрямованої на досягнення гуманістичної мети освітньої діяльності" [4, с. 84]. Крім того, для майбутнього вчителя

історії професійно важливою є здатність давати ціннісну оцінку значної кількості інформації (навчальної, історичної, політичної тощо), що зумовлює необхідність розгляду аксіологічного компонента як важливої складової його інформаційної культури.

Таким чином, узагальнення теоретичних підходів до визначення сутності культури та змістовних характеристик професійної культури вчителя дозволяє нам визначити, що інформаційна культура майбутніх вчителів історії є складовою їхньої загальної та професійної культури, складним особистісним новоутворенням, що включає інформаційну компетентність, соціально й професійно зумовлену сукупність ціннісних орієнтацій, мотивів та зразків діяльності в інформаційному середовищі, механізми соціокультурної регуляції, особистісні здібності, якості і характеристики.

Інформаційна культура є основою професіоналізму майбутнього вчителя історії, показником його професійної готовності і компетентності, як особистісне утворення має свою структуру, функції, критерії й показники сформованості.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Зязюн І.А., Сагач Г.М. Краса педагогічної дії. – К.: АПН України, 1997. – 302 с.
2. Исаев И.Ф. Профессионально педагогическая культура преподавателя высшей школы: воспитательный аспект. – Москва-Белгород: Везелица, 1992 – 102 с.
3. Казаков И.С. Формирование готовности к саморазвитию информационно-культурной культуры у студентов педагогического вуза/ Автореф. Дис. ... канд. Пед. Наук. – Майкоп, 2006. – 24 с.
4. Кравцов В.О. Теоретичні аспекти інтерпретації змісту професійної культури вчителя // Наукові записки КДПУ. – Випуск 54. – Серія Педагогічні науки. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В.Винниченка, 2004. – С.81-85.
5. Крылова Н.Б. Формирование культуры будущего специалиста. – М.: Высшая школа, 1990. – 142 с.
6. Радул В.В. Диагностика личности будущего учителя: Монография. – К.: Вища школа.- 1995. – 150 с.
7. Радул В.В., Кравцов В.О., Михайліченко М.В. Основы профессионального становления современного учителя: Навчальний посібник. – Кіровоград, «Імекс-ЛТД», 2007. – 252с.
8. Сластенин В.А. Рефлексивная культура и профессионализм учителя // Педагогическое образование и наука. – 2005. – № 3. – С. 37-43.
9. Сластенин В.А. Формирование профессиональной культуры учителя. – М.: Прометей, 1993, – 178 с.
10. Чернова Ю.К. Профессиональная культура и формирование ее составляющих в процессе обучения. – Тольятти: Издательство ТолПИ, 2000. – 230 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Бабенко Тетяна Василівна – кандидат педагогічних наук, викладач кафедри педагогіки КДПУ ім. В.Винниченка.

Коло наукових інтересів: проблеми формування інформаційної культури майбутніх вчителів історії